Hestî[1]
Ya da Adaletin Mahrumiyeti

Ayhan Işık[2]

"Em hestiyê xwe dixwazin", Türkçesiyle "kemiklerimizi istiyoruz"… Kürt illerinde 90'ların başından itibaren *kaybedilenlerin* yakınlarından duyageldiğimiz, içinde birçok anlamı barındıran bu talep, trajik denebilecek bir adalet yoksunluğunu vurgulamaktadır. Son sözü, kayıp yakınlarından birisine bıraktığınızda ve bir adım daha ileri giderek "Devletten veya herhangi bir kurumdan ne gibi bir beklentiniz var?" sorusunu yönelttiğinizde karşınıza yine aynı vurucu cümle çıkacaktır: "Em hestiyê xwe dixwazin!"

Cumartesi Anneleri'nin 1995'te başlattıkları oturma eylemleri 400. haftasına giriyor. Kaybedilmiş çocuklarının, eşlerinin, kardeşlerinin, anne ve babalarının akıbetlerini öğrenmek için oturuyorlar. Kayıplık, kaybolmak, yokluk, daha doğrusu kaybolan veya kaybedilen kişi hakkındaki sonsuz bilinmezlik, kayıp yakınlarını en fazla etkileyen, onları yıllarca *birgün gelebilir* umudu içinde bırakan ve "devlet"in bekasını borçlu olduğu bir savaş aygıtıdır. Devlet[ler] kaybeder. Devlet tarafından kaybedilenin ardından bakılmaması salık verilir, kaybedilenin geçmişini, dolayısıyla geleceğini ve aynı zamanda *geride kalanların,* egemenin zorlamasıyla kendi geçmiş ve geleceklerini unutmaları öğütlenir! Geçmişi ve geleceği elinden alınan kişinin ve dâhil olduğu grubun varoluşunun yitirilmesidir amaçlanan. Yarattıkları bu boşluk haliyle toplumun süreklilik imgesini parçalama telaşındadırlar. Kaybettikleri insanlardır, kaybedilen insanlıktır.

Zorla kaybetme, 20 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 23 Aralık 2010 tarihinde 83 ülkenin imzasıyla (Türkiye hala imzalamadı) yürürlüğe giren *Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslar arası Sözleşmesi*'nde şöyle tanımlanmaktadır:

> [...]kişilerin, Devlet adına görev yapan veya Devletin yetkilendirmesi, desteği ve bilgisiyle hareket eden kişiler veya gruplar tarafından tutuklanması, gözaltına alınması, kaçırılması veya başka herhangi bir biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılması; ardından söz konusu kişilerin kendi fiillerini reddetmeleri veya kaybolan kişinin nerede ve ne durumda olduğunu gizlemeleri ve sonuçta kayıp kişinin hukukun koruması dışında kalması durumunu anlatmak amacıyla kullanılır."[3]

Malumumuz, 90'lar Devlet ile PKK arasında savaşın tüm şiddetiyle yükseldiği ve devam ettiği bir dönemdi. Türk devleti, kurumsal bir ideolojinin inşasında başvurduğu milliyetçi-ırkçı formları, yasaları, yaklaşımları korumak adına, tüm kutsallar hiyerarşisinin zirvesinde konumlandı[rıldı] ve daimi olarak böyle kurgulandı. Kürt hareketinin, Kürtleri yok sayan bu

---

[1] Kürtçede "kemik" demektir.

[2] Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

[3] http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2376:zorla-kaybedilme&catid=47:makaleler&Itemid=125

kuruluş anlayışına karşı 1970'lerde başlayan ve 1990'larda zirveye çıkan isyanı devleti, eşitlikten yoksun cumhuriyetinin bedensel bütünlüğünü ("vatanını") koruma telaşına düşürdü. Nihayetinde, çatışma süreçlerinde beklenen ama hiçbir vakit gerçekleşmeyen *konvansiyonel* tutum yeterli görülmemekteydi ki devlet farklı "tedbirlere" yöneldi! Bu doğrultuda Kürt isyanını bastırmak veya devlete başkaldıran birkaç "eşkıyayı" ve destekçilerini, sol muhalif kesimleri cezalandırmak için yapılması gereken, "muhatapları" *devletlerarası* arenada ünlenmiş birkaç yöntemden birisi olan "kayıplarla" korkutmaya çalışmaktı. Cumhuriyet'in kurgusuna ters bu "had bilmez" başkaldırı ne pahasına olursa olsun (faili meçhul cinayetler, köy yakmalar ve zorunlu göç) ortadan kaldırılmalı ve "failleri" en ağır biçimde cezalandırılmalıydı. "İlgili mesaj", Kürt Hareketi'ne ve toplumuna bu ve benzeri yöntemlerle ziyadesiyle iletilmiş olacaktı…

Devletin resmi olarak kabul etmediği fakat Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen ve devletin tazminat ödeyerek mahkûm edildiği kaybetme davaları, ayrı bir ironiyi de gün yüzüne çıkartmaktadır; kaybedilmeler için tazminatımızı öderiz ama kabul de etmeyiz. Hukuki olarak birbiriyle tamamen tezat görünen bu iki yaklaşım, devletin "bekası" söz konusu olduğunda bir arada var olabilmektedir. Hak ihlalleri, yoğunluk derecesi toplumsal olayların etkisine göre değişse de Cumhuriyet tarihi boyunca hep var olmuştur. "Kayıpları kabul etmem ama tazminatımı da öderim!" tavrı bu anlamda önemli bir noktaya işaret etmektedir: adalet veya demokrasi vurgusuyla devlet idare edilmek istense de kayıplarla meşrulaştırılan totaliter bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Kaybetmek, gayri resmî bir devlet siyasetidir. Birçok ülkede bu siyaset biçimine rastlanılabilir ve hatta bu "yöntem" ulus-devletlerin homojenleştirme modeline içkin olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, devletlerin iç işleyişlerinde hukukun mu, devletin bekası gibi daha kutsallaştırıcı normların mı ön plana çıktığının ayrımının yapılması gerekiyor. Her yerde kaybedilmenin bu derece yoğun olmaması veya yoğunluğun kimi rejimlerde veya siyasal sistemlerde belirgin olması da bununla ilgilidir. Fark, devletin siyasi çıkarı veya genel ifadeyle devlet çıkarıyla, toplumsal konsensüs ile oluşturulmuş hukuki kurumlar arasındaki farkın kullanılması tercihlerindedir. Dolayısıyla burada adalet aramak veya adalet kavramı çerçevesinde çözümler aramak oldukça tali kalmaktadır. Çünkü adalet, çıkarları, gereklilikleri ve rekabete dayalı yükümlülükleri bakımından insanlar arasındaki ilişkileri kapsar[4] ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve devamında devlet çıkarı, adaleti, insan haklarını, demokrasiyi öteleyen, bu kavramları söylemde kabul etse de hukuki olarak da pratik olarak da dışlayan bir biçimde yapılandırılmıştır. Öyle ki, biçimsel olarak ele alındığında bile, adaletin temel kurallarından biri onu uygulayanın, yaşanabilecek bir "adaletsizlikte" taraf olmaması ve iki tarafı da dinlemesi gerekliliğidir. Bu bağlamda kayıp yakınlarının muhatap alınmaması veya daha açık bir ifadeyle kaybedilenin kendisinin kabul edilmemesi adalet kavramına başvurmayı anlamsız kılmaktadır. Devletin kayıp yakınlarına verdiği kimi cevaplar da bu kabul etmeme halinin tezahürüdür: sıklıkla, *haberimiz yok* denilse de kendilerini sorumluluk altına sokmayacak ve hatta devletin yasaları karşısında muhataplığı engelleyici genel cevaplar

[4] Höffe, Otfried. 2003. Adalet."*Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. çev: Necmettin Kamil Sevi. İletişim Yayınları: İstanbul

verilmektedir: “Yakınınız dağa gitmiştir”, “Belki sizden sıkılmıştır, evden kaçmıştır”, “Kendi isteğiyle gitmiştir”, “Teröristtir”, “Militir”...vb.

Bu doğrultuda “Kemiklerimizi istiyoruz” feryadının öteki anlamı, adalete güvenmiyoruzdur. “Davamızın takipçisiyiz” sözleri davalarını, anladığımız hukuki boyutuyla takip etmeleri anlamında değil, bunu da içeren ama asıl olarak kaybedilenlerin kemiklerine, yasın tutulabilmesi için hayati önem taşıyan bedenlerine ulaşma isteğine yapılan bir vurguyu içermektedir. Çünkü manevi sorumlulukları ve aşkın adalete inançları gereği ölümü, en somut ve soğuk haliyle karşılamak istiyorlar. Sevdiklerinin yokluğu, kayıp yakınlarının onlara karşı -mezarlarında da olsa- duydukları sevgiyi ve bu sevginin yükümlülüğü olan sorumluluğu göstermekten de mahrum bırakmaktadır. Bir anlamda, devletin kuruluşundan beri sürdürdüğü mezarsız bırakma, varlıklarının kabul edilmemesi siyasetinin bir devamıdır. Bir hiçlik ve değersizlik ve bunlarla birlikte korkutma isteğidir. Öyle bir korku ki kayıp yakınını, kaybedilenin akıbetini soramamaya, sorgulamamaya, egemenin istediği unutuşun hâkim olması ihtimaline kadar vardırabiliyor durumu. Fakat unutmanın bu bireysel hali, “kaybedilme” genel bir hal aldığından ve anımsamanın, hatırlamanın, hafızanın kültürel ve kollektifliği devreye girdiğinden yeniden ve sürekli tekrarlandığından daha derli toplu bir anlatı ile yer değiştirebiliyor. Burada hatırlamak, kaybetmeye karşı direnişin de bir aracı kılınıyor.

Kaybetmek, varoluşlarını veya var olduklarını kanıtlamaya çalışan Kürtlerde *yoksunuz* hissiyatını sürekli tutma çabasıdır. Öyle ki, kayıp yakınlarının devletten ne bekliyorsunuz sorusuna verdikleri “Kemiklerimizi istiyoruz” cevabı, manevi sorumluluklarını, vicdanen ve ahlaken inançlarının gereğini yapmayı istemelerinin yanında hakkaniyetli bir adalet talebidir de aynı zamanda. Fakat doğrudan adalet istemekten sakınmaları veya örtük bir biçimde bunu vurgulamaları onu istemedikleri için değil ona inanmadıkları içindir. Kaybedilen yakınlarının bu adalet mekanizması içinde kaybedildiklerinin bilincinde oldukları içindir. Arjantinli bir kayıp annesinin de ifade ettiği gibi, “İnsan yalnızca bir şey kaybedince bilinçli hale geliyor”[5] ve İstanbul’daki Cumartesi Anneleri’nden bir kayıp eşi de benzer ve tamamlayıcı bir ifadeyle bunu destekliyor; "Daha önceden böyle bir eylem olduğunu biliyordum ancak insan başına gelmeden anlamıyor. Eşim kaçırıldıktan sonra eyleme katıldım"[6].

Kayıp yakınlarının adalete vurguları diğer anlamıyla devlet tarafından kendilerine karşı sergilenen adalet yoksunluğunun da bilincinde oluşlarındandır. Bu anlayışı dikey bir biçimde kesecek yaklaşım ise diğer ülke örneklerinde olduğu gibi bir bütün olarak yapılanlarla, hak ihlalleriyle, kayıplarla, yani kendisini var ettiği “gerçeklikle” yüzleşmektir. Ancak bu yolla temelleri “Türk olmayanın tek hakkı Türk’e hizmettir” diyen M. Esat Bozkurt gibi düşünürlerce atılan Türkiye Cumhuriyeti’nin nevi şahsına münhasır adalet mekanizmasını ırkçı ruhundan arındırıp daha insani bir raddeye çekmek olası olacaktır. Kayıp yakınları adalet kavramına kısmen de olsa güvenebilmeleri ancak bu koşulla mümkün olabilir.

[5] http://lahy.wordpress.com/2010/12/09/arjantinde-kayip-anneleri-umit-ve-insan-haklarinin-yasayan-mirasi/
[6] http://firatnews.tv/index.php?rupel=nuce&nuceID=71809